

Dokulil, Miloš

[Popper, Karl Raimund. Knowledge and the body-mind problem: in defence of interaction]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1998, vol. 47, iss. B45, pp. 115-116

ISBN 80-210-1994-8

ISSN 0231-7664

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107225>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Karl R. Popper: *Knowledge and the Body-Mind Problem: In defence of interaction*. Ed. M. A. Nottumo. Routledge, London and New York 1996 (paperback; pův. 1994), viii + 158 s.

Touto spíše anotací navazují na svou recenzi knihy Dennetovy. Je k tomu více důvodů. Sám Dennett se zčásti inspiroval Popperem. Na druhé straně zde uvozaná práce Popperova je zatím u nás málo známa (a v paperbackové — dostupnější — verzi vyšla teprve nedávno), přičemž je nadměru svěžím uvedením do problematiky „světa 3“. Právě tato problematika je zjevně důležitá pro vytčení specifiky lidské mysli a zjevného přesahu „objektivního poznání“ nad zúženým vymezením sféry mentální na její rozměr individuálně psychologický a podkladově nervový.

Šest kapitol knížky vzniklo jako původně pracovní text k speciálnímu cyklu univerzitních přednášek (roku 1969), motivovaných problematikou vztahu těla a mysli. Zachycuje nejen vlastní (průběžně modifikovaný) text, ale také po každé přednášce probíhající diskusi, čímž výkladu dodává navíc nejen bezprostřednost, ale též čtenáři dále usnadňuje pochopení Popperovy originální koncepce. Mělo by tu být zároveň zřejmé řečeno, že a) publikace byla připravována k tisku až těsně před autorovou smrtí (+1994) a s jeho dobrozdáním, b) spolu s J. C. Ecclesem před dvěma desetiletími (1977) vydal obšírnou monografii na podporu „interakční teorie“ (s obsáhlým komentářem tzv. „problému vztahu mysli a těla“ v kap. P5 a uvozením tématiky „tří světů“ v kap. P2).

Po rozlišení objektivního a subjektivního poznání (1. kap.) Popper vytkne autonomii „světa 3“ (2. kap.), jež vymezí jako produkt vývoje (3. kap.; přičemž neopomene sdělit také to, v čem se od Darwina liší). Ve zbývajících třech kapitolách si všímá aplikace svého pojetí v některých speciálních otázkách, jež z takto navozené koncepce plynou; od specifické funkce lidského jazyka jako „nástroje“ nebo lidské schopnosti anticipovat příští události (4. kap.) přes kritiku fyzikalismu (5. kap.) až po obhajobu „racionality“ a pokorný hold tomu, co jsme jako intelektuální odkaz zdědili k dalšímu rozvíjení (6. kap.).

Popper hned, jak je to jen možno, zdůrazní, že individuální „svět 2“ (tj. „mentální stav“ individua) interaguje nejen se „světem 1“ (tj. vůči individuu vnější materiální realitou) — jak prohlásoval Descartes — ale též se „světem 3“ (jenž je svébytným světem lidské vědy a kultury a jim odpovídajících institucí). „Svět 2“ se takto stává prostředníkem mezi všemi třemi takto pojatými světy a problém vztahu těla a mysli není adekvátně řešitelný, pokud není do analýzy kooptován „svět 3“. (Přitom si Popper neopomene hned všimnout „fyzikalistického“ pojetí ve verzi Quineově. V rámci „světa 2“ lze registrovat „uchopení“ kamene nebo hole, nikoli však „pochopení“ nějakého úsudku, jež Popper začleňuje do „světa 3“.) Pak je uvedeno „tetradické schéma“ (s. 10): na jeho počátku je problém „P₁“, jež vyvolá „zkusnou teorii“ („tentative theory“, „TT“), na niž naváže proces „eliminace možných omylů“ („error elimination“, „EE“), jež posléze vyústí v nové problémy „P₂“. Takové schéma samozřejmě nevyklučuje rozkošatění ve větší počet „TT“, na něž pak naváže jim odpovídající zmnožení „EE“ i „P₂“, jejichž výsledkem pak je „CED“ („critical evaluative discussion“, „kritická vyhodnocovací diskuse“). V rámci takto uvozené 1. kapitoly dojde i na Darwina. Popper přitom prohlásí, že „většina filosofických teorií poznání je dosud předdarwinská“ (s. 14), rozuměj na úrovni senzualismu 17. a 18. století. Bez vrozených dispozic by nemohl být úspěšně navozen proces učení. V limitním případě k tomu nejsou nutné ani oči ani uši. Jazyk, jemuž se mohou naučit i lidé bez těchto fungujících orgánů, je klíčem k „světu 3“. (Člověk si nemůže nutkavě nepřipomenout takřka k nevěře dramatický osud v 19 měsících života osleplé a ohluchlé Helen A. Kellerové, jak jej ostatně dospělá popsala ona sama. V 24 letech graduovala na univerzitě! Popper se o ní zmiňuje dokonce dvakrát. — Sám jazyk je „záležitostí světa 3“, jak Popper uvádí v diskusi; viz s. 42. Také problematika pravdy je konceptem „světa 3“. Samozřejmě že v diskusi mezi vnímavými posluchači došlo také na problém „morální pravdy“. Snad lze na tomto místě uvést, že Popper nevěří, že by existovaly nějaké „konečné ideály nebo morální zákony“; viz s. 46.)

V této pozvánce k četbě bych rád znovu připomněl Popperovu přesvědčivou polemiku s redukcionismem (ve 3. kap.) a fyzikalismem (v 5. kap.). Je jistě poučným pendantem k té variantě argumentace o lidském vědomí, kterou už i český čtenář zná např. v pojetí Searleově (v práci z r. 1992). Snad by se též mělo zdůraznit, že Popper vidí problém vztahu těla a mysli jako jen ve vývojových kategoriích zvládnutelný. Možná by se mělo také vytknout, jak Popper spojuje svobodu se zodpo-

vědností. Nelze zapomenout, když nám připomíná, že „pokud žijeme, ustavičně přijímáme více, než co nám náleží“ (s. 142) a že bychom měli, pokud můžeme, k tomuto dědictví podle svých sil přispívat.

M. Dokulil

Miloslav Král: *Kam směřuje civilizace?* Praha, Filosofia 1998, 134 s.

V rozmezí necelých čtyř let vydal pražský filosof M. Král ve vydavatelství Filosofia dvě různé, autorsky pozoruhodně vyzrálé knižní publikace. Zatímco první z nich („Změna paradigmatu vědy“. Praha, Filosofia 1994, 86 s.) je zaměřena ještě převážně gnoseologicky (viz recenze ve SPFFBU B 42), druhá zde recenzovaná publikace gnoseologický rámec výrazně přesahuje. Českému čtenáři dobře známý autor (již v roce 1968 vydal knihu *Věda a civilizace*), který se po vynucené dvacetileté přestávce mohl znovu vrátit ke své původní profesi, dokázal tedy tvůrčím způsobem navázat tam, kde na konci šedesátých let skončil. Filosofické problémy vědy, techniky a civilizace představuje však tentokrát v rámci pozoruhodného ontologického konceptu, tzv. „procesně genetického modelu“, který ovšem sám skromně nazývá „předběžnou pracovní hypotézou skutečnosti“. I když by autor s mým zařazením jeho nové publikace mezi dnes vzácné ontologické studie patrně nesouhlasil, pokusím se nejprve ukázat, proč je takové zařazení možné a oprávněné.

Především je třeba říci, že toto zařazení nevyplývá z žádného formálního hlediska: ani název knihy, ani názvy jednotlivých kapitol (1. Předběžná pracovní hypotéza skutečnosti; 2. Vztah civilizace a biosféry v paměťovém modelu skutečnosti; 3. Existují meze civilizačního rozvoje? 4. Hypotetická východiska z civilizační krize; 5. Návrat k výchozímu paradigmatu: Člověk a kosmos) neobsahují termín ontologie či jeho deriváty. Ontologický ráz knihy je dán výlučně jejím obsahem. Král se totiž rozhodl, na rozdíl od většiny dnešních gnoseologicky či antropologicky orientovaných autorů, zakotvit své úvahy o směřování dnešní technické civilizace v širší, explicitně formulované filosofické vizi světa. Nebál se přitom přijmout filosofický koncept evoluce zahrnující abiotický, biotický i sociokulturní vývojový proces skutečnosti. Pozitivně přitom reagoval i na svěráznou teoretickou výzvu uznávaného fyzika Davida Bohma adresovanou filosofům, totiž na jeho provokativně formulovanou myšlenku objektivní existence dvou různých řádů skutečnosti. (Bohm, D.: *Rozvíjení významu*. Praha 1992.) Procesně genetickým modelem skutečnosti jako v čase narůstající implikátní a explikátní paměti Král tak vlastně rozšířil a konkretizoval některé myšlenky Bondyho poněkud abstraktní nesubstanční ontologie (Fišer, Z.: *Útěcha z ontologie*. Praha, Academia 1967). Jednoznačným popřením existence jakékoli privilegované vrstvy jsoucna (paměťové paradigma totiž žádnou privilegovanou substanční vrstvu nepředpokládá) a příklonem k onticky tvořivému vesmíru, v němž je i člověk se svou sebereflexivní pamětí koneckonců pouhým prvkem jedné z jeho emergentně vytvořených paměťových vrstev, se Král pochopitelně dostává do rozporu nejen se všemi otevřenými i skrytými zastánci antropologického východiska filosofování, ale i s některými vlivnými interprety jiných modelů kosmické evoluce (J. D. Barow se např. domnívá, že na počátku vesmíru byla jeho uspořádanost nejvyšší). Dostává se však také do souznění s myšlenkami rodící se evoluční ontologie, jejíž obrys se tak i jeho zásluhou může dále zpřesňovat (Šmajš, J., Krob J.: *Úvod do ontologie*. Brno 1991; 1994). Král ovšem dosud filosoficky mlhavou proceduru samovolného růstu ontické uspořádanosti vesmíru prokresluje (jinak a přesněji než to kdysi učinil N. Hartmann) svým originálně pojatým vznikem nových paměťových úrovní, které, jak píše, tu před tím nebyly a které obohacují apriorní genetickou paměť skutečnosti. „Všechna dnes existující apriorní genetická pravidla vznikla kdysi v evolučním procesu emergentně — jako nová, předtím neexistující uspořádanost skutečnosti“ (s. 17). Zejména tuto část Králový práce považují za mimořádně podnětnou, a to nejen pro dnešní filosofy. Najdeme tu totiž i nové inspirace pro diskuse o ontologickém základu takových specializovaných disciplín, jakými jsou např. axiologie či logika: „člověk není schopen introspektivně analyzovat svůj vlastní genetický kód. Je však schopen tuto svou implikátní paměť morálně „cítit“ a její výstupy vnitřně registrovat jako své